
Mark Traa

S t e e d s
blijf ik u
beminnen.

Liefdesoproepen uit VERVLOGEN tijden.

Meulenhoff

ISBN 978-90-290-9183-1

ISBN 978-94-023-0870-9 (e-book)

NUR 370

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Vormgeving binnenwerk: DPS Design & Prepress Studio

© 2017 Mark Traa en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd de fotorechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INLEIDING

TIJDREIS

In *Steeds blijf ik u beminnen* maak je een reis terug in de tijd, naar een periode waarin het liefdesleven totaal anders verliep dan tegenwoordig. Nu hebben we Tinder, WhatsApp en een enorm aantal datingwebsites. Niemand kijkt ervan op als iemand in de kroeg probeert een ander aan de haak te slaan.

Hoe anders was dat aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Je kon niet zomaar op iemand afstappen. En iemand in het openbaar versieren, daar was al helemaal geen sprake van. Mannen en vrouwen die niets met elkaar hadden, mochten in het openbaar niet samen worden gezien. Daar zouden de mensen wat van kunnen denken. Bovendien was de eerbaarheid van een jongedame in het geding als zij zich voortdurend met verschillende mannen ophield. Werd ze vaker met dezelfde jongeman gesignaleerd, dan was dit voor de ouders het signaal dat er een verloving aan zat te komen. ‘Zomaar’ omgaan met de andere sekse was onbestaanbaar.

AMPER JE DORP UIT

Maar hoe vond je in de negentiende eeuw dan je levenspartner?

Voor de meeste mensen gold dat je in je leven amper je dorp of stad uit kwam. Het was bijna ondoenlijk om binnen een dag heen en weer te reizen naar een grotere plaats in de omgeving. In 1839 deed je er met de postkoets en met scheepvaartverbindingen vier uur over om van Gouda in Rotterdam te komen. Den Haag was zeven uur reizen, Amsterdam meer dan tien. En dat was nádat er werk was gemaakt van een nieuwe verbindingsweg bij Gouda. Grote delen van het land waren nog veel moeizamer te bereiken.

Eeuwenlang vond je je liefde dus in je directe omgeving.

IEDER ZIJN ZUIL

Op school werden jongens en meisjes veelal keurig apart gehouden: ze genoten ieder hun eigen onderwijs, dat ook nog eens was opgedeeld in religieuze zuilen. Het mocht niet zo zijn dat een katholieke jongen gevoelens kreeg voor een protestants meisje; zulke verbintenissen waren hoogst zeldzaam. Ook was het ongebruikelijk dat twee mensen uit verschillende sociale klassen iets met elkaar kregen. Een

(jonge)heer van stand die iets kreeg met een meisje uit het arbeidersmilieu bracht zijn eigen financiële toekomst in gevaar en maakte zijn familie te schande.

Zulke beperkingen bemoeilijkten de partnerkeuze. Nog lastiger was het als je in een omgeving met weinig mensen woonde, zoals in een boerendorp. Dan was de keuze wel erg beperkt. Jongens werden daarom vaak door hun ouders uit logeren gestuurd bij bevriende boerengezinnen verderop, in de hoop dat ze in die nieuwe omgeving iemand aan de haak zouden slaan. Dat moest dan wel bij voorkeur iemand zijn die zelf enig kapitaal kon inbrengen in het nieuw te vormen huishouden: haar erfdeel zou door de ouders vooruit moeten worden betaald. Als een boer een vrouw zocht, dan moest ze wel een volle portemonnee meebrengen. Een huwelijk werd, veel meer dan tegenwoordig, beschouwd als een manier om je financiële toekomst veilig te stellen.

MINDER REGELS BIJ SPORT EN DANS

Er waren maar een paar gelegenheden waarop de teugels rond het ontmoeten van de andere sekse wat werden gevierd. In het verenigingsleven, zoals bij dansles, kwamen jongheren en jongedames

elkaar tegen. Dat betekende niet dat iedereen zomaar op elkaar af kon stappen. Je moest elkaar kennen om op een bal zonder meer samen te mogen dansen. Kende je elkaar niet, dan moest je door een ander worden geïntroduceerd. Ging de belangstelling verder dan een enkele dans, dan moest de jongen (die doorgaans het initiatief nam) aan de ouders van het meisje worden voorgesteld. Als die er zelf niet waren, dan moest dat bezoekje binnen enkele weken na het bal alsnog plaatsvinden aan het huisadres van het meisje.

Een wat lossere moraal gold bij sportactiviteiten. Op de ijsbaan of bij het hockeyveld kon je gemakkelijker een gesprekje aanknopen met iemand van de andere sekse. Sportclubs organiseerden ook picknicks en fietstochten buiten het zicht van ouders en gouvernantes. En er waren ook openbare festiviteiten, zoals de kermis. Daar waren het vooral vrouwen die zich soms behoorlijk opzichtig lieten zien aan mannen. Tot diep in de twintigste eeuw namen vrouwen een passieve houding aan in de hofmakerij; het was de bedoeling dat zij zich lieten vinden. Flirten werd als bijzonder ongepast beschouwd voor een meisje. Ze moest gewoon lijdzaam afwachten tot een jongen haar zag staan.

Op de kermis ging dat soms op een manier die niet veel verschilde van een veekeuring. Er waren dorpen waar beschikbare meisjes in rijen werden opgesteld om zich te laten bekijken. Het was

niet ongebruikelijk dat ‘kermisvrijers’ uiteindelijk man en vrouw werden.

Met de bekendmaking van de verloving werd doorgaans niet lang gewacht: vaak gingen daar maar enkele ontmoetingen aan vooraf, dikwijls ook nog in het bijzijn van een chaperonne. Als de wederzijdse families het eens konden worden over de financiële afwikkeling, dan kon de zaak snel beklonken zijn. Voor de ‘geliefden’ had dit als voordeel dat ze elkaar nu tenminste wat vaker in het openbaar konden zien.

STEEDS INFORMELERE OMGANG

De strakke ‘ontmoetingsetiquette’ was wel aan verandering onderhevig. In de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw werd de omgang tussen mensen steeds informeler. Het werd gaandeweg ook minder vanzelfsprekend dat je na enkele ontmoetingen met dezelfde persoon al meteen verloofd was. De verkeringstijd deed zijn intrede, waarin je elkaar tenminste behoorlijk kon leren kennen voordat je je verloofde. Ouders werden daar steeds minder bij betrokken. Jongeren wilden meer vrijheid om elkaar buiten het zicht van anderen te zien.

Dat werd gemakkelijker gemaakt door de opkomst van de techniek en de massamedia. Betere transportmiddelen en een groeiende populariteit van kranten hebben de hofmakerij in de tweede helft van de negentiende eeuw voorgoed veranderd. Zo was er de opkomst van de trein, die de actieradius van mensen enorm vergrootte. In 1870 kon je vanuit Gouda binnen tweeënhalf uur half Nederland bereiken. Ook een nieuw vervoermiddel als de fiets gaf mensen meer bewegingsvrijheid, zeker toen eind negentiende eeuw de luchtband was uitgevonden. Nu kon een dienstbode op haar vrije dag de hort op, uit het zicht van het gezin waar ze werkte. Het reservoir van potentiële huwelijkspartners werd een stuk groter.

LIEFDESOPROEPEN

En er waren dus de kranten, waarvan het aantal titels en het bereik almaar toenam. Het werd daardoor interessant om langs die weg een huwelijkskandidaat te vinden.

Per toeval stuitte ik op enkele advertenties. Voor mijn werk ploos ik oude kranten door en mijn oog werd steeds getrokken naar de kleine liefdesoproepen. Het bleek verslavend te zijn, want al snel zocht ik naar meer van die mooie kleine verhalen. Het waren

oproepen, soms noodkreten, van mensen die een ander zochten. Iemand in de tram die indruk op de ander had gemaakt, een afspraakje dat niet was komen opdagen, een partner die was weggelopen. In de advertenties probeerden mensen heimelijke ontmoetingen te regelen, ze bekrachtigden hun liefde voor een ander of lieten juist weten dat ze hun eigen weg wilden gaan. En dat alles anoniem: met initialen, koosnaampjes en codewoorden was het mogelijk een privégesprek te voeren onder de ogen van andere krantenlezers.

Toen ik die mysterieuze berichten van minnaars, geliefden en zoekenden voor het eerst zag, merkte ik dat mijn fantasie meteen met me op de loop ging. Wat was er aan zo'n oproep voorafgegaan? En hoe zou het zijn afgelopen? Ik besepte al snel dat er geen enkele manier is om dat te achterhalen. Onze eigen verbeelding moet het werk doen. Dat maakt het extra bijzonder.

Wat je ook bedenkt over de mogelijke achtergrond van een bericht, het zal nooit worden tegengesproken door de werkelijkheid. Die blijft voor altijd verborgen. De advertenties zijn flarden uit een romance, of uit iets wat een romance zou kunnen worden. Achter de soms bijna poëtische teksten zitten echte mensen. Realiseer je dat vooral als je ze leest. Een zuiverder inblikje in het liefdesleven van onze voorouders is bijna niet denkbaar.

EERZAAM EN DISCREET

Het verschijnsel contactadvertentie kwam overwaaien uit Engeland. Al in 1695 liet een man van ‘rond de dertig jaar’ daar in de krant weten dat hij een vrouw zocht met een vermogen van ongeveer drieduizend pond. Vermoedelijk was dat de eerste contactadvertentie ooit. De uitgever van het blad voelde zich genooddaakt om zijn lezers uitgebreid te beloven dat hij er een eerzaam doel mee nastreefde en dat hij daarnaast uiterst discreet was. Vanaf halverwege de negentiende eeuw verschijnen soortgelijke berichten in Nederlandse kranten.

Die eerste teksten weerspiegelen heel fraai het tijdsbeeld: het leek wel of de ene zakenpartner de andere zocht. Zonder schroom gaven zoekers aan dat ze ‘gefortuneerd’ waren en een bemiddelde partner zochten. Niet zelden werden er concrete bedragen genoemd. Ook de sociale klasse en de religieuze afkomst werden stevast vermeld. Het gebeurde dat mannen een huishoudster zochten die dan ‘bij gebleken wederzijdse sympathie’ kon uitgroeien tot huwelijkspartner.

Naar persoonlijke kwaliteiten, hobby’s of andere ‘bijzaken’ werd nauwelijks gevraagd. Alleen mannen gaven aan dat ze bepaalde uiterlijkheden bij hun aanstaande partner zouden waarderen.

Vrouwen gooiden het veel vaker op een goed karakter. En er was haast geboden. ‘Wil gaarne met u kennismaken en spoedig trouwen’, las ik in een advertentie. Tegenwoordig zouden we dat echt *too much* vinden.

GEHEIME CODES VAN MINNAARS

De krant bood (aanstaande) geliefden ook een aantrekkelijk kanaal om langs ‘officieuze’ weg met elkaar in contact te komen. Dat ging zo: een man nodigde via een advertentie een vrouw uit om een poste restante-brief te komen ophalen die voor haar gereed lag in een kiosk, in een boekwinkel of op het postkantoor. Hij meldde dat de brief ter herkenning een code had: een aantal initialen, een naam of een ander woord, zoals ‘Lentebloempje’. Door in de winkel de bewuste code te noemen, kreeg de vrouw haar brief mee. Op die manier konden de posterijen worden omzeild. Het was natuurlijk niet de bedoeling dat minnaars brieven schreven aan elkaars huisadres.

In de praktijk ging het nogal eens mis met die afhaalbrieven. Er zijn talloze advertenties van mensen die een beloofde brief niet aantroffen of wier brief niet werd afgehaald. Dat laatste was ook niet zo verwonderlijk: vaak was de afzender een man die een ‘vrouw

met een groene hoed' op straat was tegengekomen en met haar in contact wilde komen door haar een brief te laten afhalen. Het was natuurlijk maar de vraag of de geadresseerde zichzelf zou herkennen in de tekst, of ze zin had om de brief op te halen en of ze de advertentie überhaupt had gezien.

WACHTEN, URENLANG WACHTEN

Als het dan tot een eerste briefwisseling kwam, was het lang niet altijd gebruikelijk dat de schrijvers meteen hun huisadres aan elkaar opgaven. Via de brief werd een locatie voor een ontmoeting bepaald, maar was een van beiden te elfder ure verhinderd, dan kon alleen via een nieuwe advertentie de draad worden opgepakt. Even bellen was niet mogelijk: pas in de eerste helft van de twintigste eeuw deed de telefoon zijn intrede.

Het gevolg was dat in de kranten talloze oproepen verschenen van mensen die naar een afgesproken plaats waren gegaan en daar niemand hadden aangetroffen. In weer een nieuwe advertentie vroegen ze hun 'geliefde' (soms met nauwelijks verholten chagrijn) om op een bepaalde dag en tijd op dezelfde plaats te verschijnen of om een nieuwe datum en locatie per brief door te geven. Daar ging

dan weer een hele tijd overheen. Er verschenen advertenties van beklagenswaardige mannen die verschillende dagen achtereen urenlang hadden staan wachten op een vrouw die kennelijk maar steeds geen datum bevestigde. In een tijd zonder telefoon en WhatsApp was er helaas geen minder omslachtige methode om een afspraakje te regelen.

BLOEM IN DE REVERS

Toen de fotografie nog in de kinderschoenen stond, was het vaak een hele toer om uit te vinden hoe je je afspraakje kon herkennen. In contactadvertenties werd in de loop der jaren vaker gevraagd om toezending van een portretfoto, die ‘onder erewoord’ retour zou worden gezonden. Maar de ‘vrouw met groene hoed’ in de tram had vaak geen idee wie de ‘man in bruine overjas’ was die haar in het voorbijgaan was tegengekomen en nog eens wilde zien. Vaak werd er dan een herkenningsteken afgesproken: een opgerolde krant in de rechterhand, een bloem in de revers. Zo begonnen destijds steeds meer mensen aan hun eerste afspraakjes: op de hoek van de straat, in een restaurant, onder de stationsklok.

Wie de advertenties leest, valt ook een aantal zaken op die

met stijl hebben te maken. Zo wordt er weinig getutoyeerd. Zelfs mensen die elkaar duidelijk al kennen, spreken de ander vaak met ‘u’ aan. Pas in de loop van de twintigste eeuw duikt vaker ‘je’ op. Beleefdheid is de norm in de advertenties: met veel omhaal van woorden wordt een ander ‘beleefd verzocht’ om contact op te nemen of een nieuwe ontmoetingsplaats te bepalen. Dwingende woorden (‘kom terug’) zien we eigenlijk alleen bij mensen wier partner is weggelopen. Of bij mensen die echt wanhopig zijn over het uitblijven van bericht van hun geliefde. Ook opvallend: er wordt weinig in de ik-vorm gesproken. Een zinnetje als ‘ik hou van jou’, toch iets wat je zou verwachten bij liefdesoproepen, komt helemaal niet voor. Er wordt wel ‘ik’ gebruikt wanneer er wordt aangegeven dat er wordt gesmacht naar de ander.

GOD REGELT PARTNER

Uit de oproepen wordt duidelijk – nee, dat is geen verrassing – dat overspelig gedrag van alle tijden is. Iemand laat weten dat ze nog niet kan schrijven omdat ze ‘door A. gestadig wordt bespied’. Een ander vindt het jammer dat haar minnaar niet is langsgesproken omdat ‘M’ naar Den Haag toe was. ‘Maar volgende week gaat hij weer!’

Waarschijnlijk waren het dit soort berichten die maakten dat niet elke krant de liefdesoproepen plaatste. In religieuze kringen werd het vinden van een partner sowieso beschouwd als iets wat God bij uitstek regelde. Hij stippelde immers je levenspad uit. Het was ongepast om hem daarbij te ‘helpen’ door een advertentie te plaatsen. In kranten die duidelijk tot een religieuze zuil behoorden, zoals het katholieke *De Tijd*, trof je de liefdesoproepen en contactadvertenties dan ook niet aan. Pas na de Tweede Wereldoorlog, en dan met name vanaf de jaren zestig, zag je ze echt overal.

WACHTEN BEHOORT TOT HET VERLEDEN

De tijd dat contactadvertenties hele pagina's in de kranten vulden ligt inmiddels ver achter ons. Internet is een veel aantrekkelijker medium om een geliefde te vinden. Op profielpagina's van datingsites kun je jezelf uitgebreid presenteren. Wie dat niet wil, bladert door het bijna onbegrensde aanbod op Tinder. Daar kun je een eerste voorselectie op basis van uiterlijk maken. Met WhatsApp en andere berichtendiensten is het kinderlijk eenvoudig om contact te onderhouden met een afspraakje. Niemand hoeft nog dagenlang te wachten op een berichtje in de krant.

Is alles er dus op vooruitgegaan? Ik vind van niet. Het is waar dat geliefden minder hoeven te ploeteren om elkaar te vinden. Ook is het aanbod vele malen groter dan vroeger. Maar wie de bijna poëtische teksten in de advertenties op de volgende pagina's vergelijkt met het taalgebruik van tegenwoordig, kan eigenlijk alleen maar concluderen dat er sprake is van een verdwenen kunstvorm.

Veel, ja zeer veel denk ik aan U.— Z. (9118)

ATTENTIE.

Indien de jonge Dame, die, in gezelschap eener oude Dame, Zondag 30 October, des middags, van Z. komende, te L. met den trein (1^{ste} klasse) naar H. vertrok, aan den Heer, schuin over haar gezeten, en wiens naam en woonplaats hij meent dat haar wel bekend is, de reeds lang te vergeefs gezochte gelegenheid om met haar in kennis te komen, wil verschaffen, wordt zij verzocht hem, door middel van het postkantoor te L. een adres op te geven, aan hetwelk hij een brief aan haar kan rigten.

H. S.

Heb driemaal dank het deed mij zoo wel

Ik bemin U.

Ik vertrouw op U.

Ik wacht U.

Gut Nacht, fahr wohl mein treues Herz,
schlaf wohl.

(2849)